VOYAGA YETMAGANLAR O'RTASIDA HUQUQBUZARLIKLAR PROFILAKTIKASINI AMALGA OSHIRISH

Qo'chqarova Sarvinoz Vahob qizi
Jizzax viloyati Sharof Rashidov tumani IIB JXX HPB
Voyaga yetmaganlar masalalari bo'yicha inspektor-psixolog, katta leytenant
https://doi.org/10.5281/zenodo.22914279

Annotatsiya. Mazkur tezisda voyaga yetmaganlar o'rtasida huquqbuzarliklar profilaktikasini amalga oshiruvchi subyektlar tizimi, profilaktik ishning asosiy shakl va usullari tahlil qilinadi hamda amaliyotda uchraydigan muammolar asosida profilaktika samaradorligini oshirish yuzasidan takliflar ishlab chiqiladi.

Kalit so'zlar: voyaga yetmaganlar, huquqbuzarliklar profilaktikasi, individual profilaktik ish, nazoratsizlik, mahalla, ta'lim muassasasi, komissiya.

ОСУЩЕСТВЛЕНИЕ ПРОФИЛАКТИКИ ПРАВОНАРУШЕНИЙ СРЕДИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ

Аннотация. В тезисах анализируется система субъектов, осуществляющих профилактику правонарушений среди несовершеннолетних, основные формы и методы профилактической работы, а также на основе выявленных практических проблем разрабатываются предложения по повышению эффективности профилактики.

Ключевые слова: несовершеннолетние, профилактика правонарушений, индивидуальная профилактическая работа, безнадзорность, махалля, образовательное учреждение, комиссия.

IMPLEMENTATION OF OFFENSE PREVENTION AMONG MINORS

Abstract. The thesis analyzes the system of subjects implementing offense prevention among minors, the main forms and methods of preventive work, and, based on identified practical problems, develops proposals for increasing the effectiveness of prevention.

Keywords: minors, offense prevention, individual preventive work, neglect, mahalla, educational institution, commission.

Voyaga yetmaganlar o'rtasida huquqbuzarliklarning oldini olish jamiyat va davlatning kelajak avlod salomatligini, huquqiy ongini va ijtimoiy barqarorligini ta'minlashga qaratilgan ustuvor vazifalaridan biridir. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 45-moddasida voyaga yetmaganlarning huquqlari davlat himoyasida ekanligi belgilangan bo'lib, ushbu konstitutsiyaviy talab profilaktika sohasidagi barcha davlat organlari faoliyatining huquqiy negizini tashkil etadi. Profilaktika samaradorligi, avvalo, huquqbuzarlik sodir bo'lgandan keyingi choralarga emas, balki uni oldindan bartaraf etishga qaratilgan tizimli yondashuvga bog'liq.

Profilaktika faoliyatining huquqiy asosini 2010-yil 29-sentyabrda qabul qilingan "Voyaga yetmaganlar o'rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklarning profilaktikasi to'g'risida"gi Qonun tashkil etadi [1]. Ushbu Qonunga ko'ra, profilaktika faoliyati bir nechta subyekt — ichki ishlar organlarining maxsus bo'linmalari, xalq ta'limi boshqaruv organlari va ta'lim muassasalari, sog'liqni saqlash muassasalari, mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish organlari, madaniyat va jismoniy tarbiya-sport muassasalari, vasiylik-homiylik organlari, mahalla fuqarolar yig'inlari hamda tuman (shahar) hokimliklari qoshidagi voyaga yetmaganlar ishlari bo'yicha komissiyalar tomonidan birgalikda amalga

© 2026 International Conference on Artificial Intelligence and Applications . All Rights Reserved.

oshiriladi. Har bir subyekt o'z vakolati doirasida profilaktikaning muayyan bosqichi va yo'nalishi uchun mas'ul bo'lib, ularning izchil hamkorligi profilaktika tizimining yaxlitligini ta'minlaydi.

Profilaktik ishning asosiy shakli sifatida individual profilaktik ish alohida ahamiyat kasb etadi. Individual profilaktik ish nazoratsiz yoki huquqbuzarlikka moyil voyaga yetmaganni aniqlash, uni tegishli hisobga qo'yish, u bilan tarbiyaviy-huquqiy suhbatlar o'tkazish, oilaviy sharoitini o'rganish va zarur hollarda ijtimoiy-psixologik yordam ko'rsatishdan iborat bosqichma-bosqich jarayondir. Bunday ishning muvaffaqiyati ko'p jihatdan uni o'z vaqtida — voyaga yetmagan huquqbuzarlik sodir etishidan oldin — boshlashga bog'liq, zero profilaktikaning asosiy mohiyati aynan oldini olishdadir, oqibatlar bilan kurashish emas.

Ta'lim muassasalari profilaktika tizimida muhim o'rin tutadi, chunki voyaga yetmaganning ko'p vaqti aynan maktab muhitida o'tadi. Maktablarda huquqiy tarbiya darslari, tarbiyaviy soatlar tashkil etish, o'quvchilarning darsga qatnashish intizomini kuzatib borish, ota-onalar bilan muntazam aloqa o'rnatish orqali xavf guruhidagi bolalarni erta bosqichda aniqlash imkoniyati yaratiladi. Mahalla fuqarolar yig'inlari esa voyaga yetmaganning yashash muhitini, oiladagi tarbiyaviy sharoitni bevosita kuzatib borish, zarur hollarda mahalliy jamoatchilik va faxriylar ko'magida tarbiyaviy ta'sir ko'rsatish imkoniyatiga ega bo'lgan bo'g'in hisoblanadi.

Shu bilan birga, amaliyot profilaktika tizimini amalga oshirishda bir qator muammolar mavjudligini ko'rsatmoqda. Birinchidan, turli subyektlar — maktab, mahalla, ichki ishlar organi — o'rtasidagi axborot almashinuvi yetarli darajada tizimlashtirilmagan, natijada xavf guruhidagi bola to'g'risidagi ma'lumot bir joydan ikkinchisiga o'z vaqtida yetib bormasligi mumkin. Ikkinchidan, profilaktik hisobga qo'yish va undan chiqarish mezonlari amaliyotda turlicha talqin qilinishi, bu esa subyektiv yondashuvlarga olib kelishi mumkin. Uchinchidan, individual profilaktik ish ko'pincha rasmiy hujjat yuritish darajasida qolib, voyaga yetmagan va uning oilasi bilan chuqur psixologik-pedagogik ishlash yetarli darajada ta'minlanmaydi. To'rtinchidan, profilaktika bo'yicha mas'ul xodimlarning ish yuki yuqori bo'lib, bu ularning har bir holatga individual yondashuvi sifatiga ta'sir ko'rsatishi mumkin [7].

Yuqoridagi tahlil asosida voyaga yetmaganlar o'rtasida huquqbuzarliklar profilaktikasini amalga oshirish samaradorligini oshirish bo'yicha quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin:

- **Subyektlar o'rtasida axborot almashinuvini tizimlashtirish.** Maktab, mahalla, ichki ishlar organi va komissiyalar o'rtasida xavf guruhidagi bolalar to'g'risidagi ma'lumotni tezkor uzatuvchi yagona hisobga olish mexanizmini joriy etish.
- **Profilaktik hisobga qo'yish mezonlarini aniqlashtirish.** Hisobga qo'yish va undan chiqarish uchun ob'ektiv, aniq belgilangan mezonlarni ishlab chiqish, bu orqali amaliyotdagi subyektivlikni kamaytirish.
- **Individual profilaktik ishning mazmunini chuqurlashtirish.** Rasmiy hujjat yuritish bilan cheklanmasdan, har bir voyaga yetmagan bilan muntazam psixologik-pedagogik ishlashni, oila bilan hamkorlikni kuchaytirish.
- **Mas'ul xodimlarning ish yukini optimallashtirish.** Profilaktika bo'yicha inspektor-psixologlarning nazoratidagi voyaga yetmaganlar sonini me'yorlashtirish va ularning malakasini muntazam oshirib borish.
- **Bo'sh vaqtni mazmunli tashkil etish imkoniyatlarini kengaytirish.** Voyaga yetmaganlarni sport, ijodiy va kasb-hunar to'garaklariga jalb qilish orqali ularning bo'sh vaqtini nazoratsiz qoldirmaslik, bu esa nazoratsizlikning eng ko'p uchraydigan sabablaridan birini bartaraf etadi.
- **Ota-onalar bilan ishlashni kuchaytirish.** Oilaviy tarbiya masalalari bo'yicha ota-onalar uchun huquqiy-ma'rifiy tushuntirish ishlarini, zarur hollarda oilaviy psixologik konsultatsiyani tizimli tashkil etish.

Xulosa qilib aytganda, voyaga yetmaganlar o'rtasida huquqbuzarliklar profilaktikasi ko'p subyektli, izchil va uzluksiz jarayon bo'lib, uning samaradorligi ichki ishlar organlari, ta'lim muassasalari, mahalla va boshqa manfaatdor tashkilotlarning muvofiqlashtirilgan hamkorligiga bog'liq. Profilaktika tizimini

© 2026 International Conference on Artificial Intelligence and Applications . All Rights Reserved.

amalga oshirishda yuzaga kelayotgan tashkiliy-axborot kamchiliklarini bartaraf etish, individual profilaktik ishning mazmunini chuqurlashtirish va oila bilan ishlashni kuchaytirish voyaga yetmaganlar o'rtasidagi huquqbuzarliklarning oldini olish samaradorligini sezilarli darajada oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan manbalar

1. O'zbekiston Respublikasining 29.09.2010 yildagi "Voyaga yetmaganlar o'rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklarning profilaktikasi to'g'risida"gi ЎРҚ-263-son Qonuni. https://lex.uz/docs/1685726.
2. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. 45-modda.
3. O'zbekiston Respublikasining 07.01.2008 yildagi "Bola huquqlarining kafolatlari to'g'risida"gi Qonuni.
4. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 03.08.2021 yildagi 490-son qarori. https://lex.uz/uz/docs/5550539.
5. Voyaga yetmaganlar ishlari bo'yicha komissiyalar to'g'risida Nizom (O'zR Vazirlar Mahkamasining 17.01.2011 yildagi 13-son qaroriga 1-ilova).
6. Birlashgan Millatlar Tashkilotining voyaga yetmaganlar orasida jinoyatning oldini olish uchun boshqaruv tamoyillari (Ar-Riyod tamoyillari), 1990 yil.
7. Islomov J. Voyaga yetmaganlarning huquq va erkinliklarini ta'minlash samaradorligini oshirish // Oliy Majlisning Inson huquqlari bo'yicha vakili (ombudsman) rasmiy sayti. https://ombudsman.uz/uz/docs/voyaga-yetmaganlarning-huquq-va-erkinliklarini-taminlash-samaradorligini-oshirish.

© 2026 International Conference on Artificial Intelligence and Applications . All Rights Reserved.